https://doi.org/10.15407/uhj2023.06.268
УДК 327.7(061.1)«2014—2022»

Андрій ГРУБІНКО
доктор історичних наук, професор, професор кафедри теорії права та конституціоналізму,
Західноукраїнський національний університет (Тернопіль, Україна)
gav_tnpu@yahoo.com
https://orcid.org/0000-0002-4856-5831
Наталія БУГЛАЙ
докторка історичних наук, доцентка, професорка кафедри історії,
Миколаївський національний університет ім. В.О. Сухомлинського (Миколаїв, Україна)
buglay@ukr.net
https://orcid.org/0000-0002-0674-4313

ПАРАДИГМИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ БЕЗПЕКИ У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ ФРАНЦІЇ, НІМЕЧЧИНИ ТА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ (2014—2022 рр.)

Мета — дослідити особливості формування й реалізації концепцій європейської регіональної безпеки Франції, Німеччини, Великої Британії в їх порівнянні в історичному контексті зовнішньої політики цих держав з акцентом на періоді 2014—2022 рр. **Методологію** сформували принципи історизму, системності, неупередженості, загальнонаукові методи логіки, компаративного аналізу, а також спеціально-історичні методи історіографічного аналізу, історико-системний, хронологічний, історико-генетичний, ретроспективного аналізу, порівняльно-історичний. **Наукова новизна.** В порівняльному вимірі досліджується історія реалізації теоретичних підходів Франції, Німеччини, Великобританії до європейської регіональної політики у сфері безпеки в контексті їх зовнішньої політики. Простежено трансформації трьох національних парадигм європейської безпеки з огляду на зміни у системі міжнародних відносин новітнього часу в умовах

Цитування: Грубінко А., Буглай Н. Парадигми європейської безпеки у зовнішній політиці Франції, Німеччини та Великої Британії (2014—2022 рр.). *Український історичний журнал*. 2023. № 6 (573). С. 268—287. https://doi.org/10.15407/uhj2023.06.268

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2023. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

російсько-української війни, яка фактично розпочалася 2014 р. Окрему увагу приділено впливу цих парадигм на зовнішнє становище України і переформатуванню систем глобальної та європейської безпеки. **Висновки.** Впродовж усієї історії європейської інтеграції кожна з трьох провідних держав західної частини континенту своїм особливим шляхом намагалася реалізувати лідерські амбіції в регіональній політиці, компенсувавши втрату глобального статусу. Франція, Німеччина, Велика Британія представляють відмінні парадигми зовнішньої політики — європоцентричну, євроатлантичну (проміжну) й атлантичну відповідно. На шляху становлення політики безпеки ЄС Франція та Німеччина виступали в ролі апологетів й ініціаторів реформ, а Великобританія — переважно як антагоністка інтеграції. Процес формування зовнішньої та безпекової політики Євросоюзу зводився до пошуків компромісу, що зумовило його незавершеність. Відмінності в поглядах політичних еліт на євроінтеграцію не дали можливості трьом державам сформувати дієве регіональне безпекове ядро без участі США. Навіть у досліджуваний період 2014—2022 рр., позначений різким загостренням кризи системи європейської безпеки, між Великою Британією, Францією, ФРН залишилися неподоланими розбіжності щодо актуальних проблем міжнародних відносин. Не стали винятком поточні події, пов'язані з Україною, та механізми їх вирішення. Хоч широкомасштабна агресія Росії проти нашої країни і спричинила консолідацію поглядів, підходів політикуму переважної більшості західних держав щодо необхідності перегляду системи регіональної політики і протистояння російській експансії, війна унаочнює проблеми збереження конфліктності взаємодії наявних парадигм європейської безпеки та залишає питання про можливість формування нової ефективної комплексної системи регіональної безпеки в короткостроковій перспективі без остаточної відповіді.

***Ключові слова**: європейська безпека, зовнішня політика, Франція, Німеччина, Велика Британія, НАТО, ЄС, російсько-українська війна.*

Сучасний етап російсько-української війни без перебільшення став подією на зламі історії новітніх систем європейської і світової безпеки. Вона чітко виявила більшість проблем їх функціонування, серед яких — концептуальні відмінності в баченні моделі та стратегії розвитку регіональної безпеки її головними учасниками, провідними європейськими державами — Францією, Німеччиною, Великою Британією. Кожна з них, поєднаних спільною належністю до західноєвропейської цивілізаційної гілки народів, відзначається самобутньою політичною культурою, усталеними традиціями і стратегічними пріоритетами зовнішньої політики, сформованими століттями. Три відмінних історичних досвіди побудови національної держави, три моделі зовнішньої політики, три концепції регіональної безпеки та європейських інтеграційних процесів, які потрібно вивчати, розуміти і враховувати дипломатам, політикам, широкій громадськості України для просування її інтересів на міжнародній арені. Саме тому виникла необхідність поглибленого компаративного дослідження стратегій безпеки згаданих держав в історичному контексті з акцентом на періоді 2014—2022 рр. — початку сучасного етапу російської агресії проти України та її переростання у широкомасштабне вторгнення.

Історія зовнішньої політики Франції, Німеччини й Великобританії, насамперед їх участь у регіональній європейській політиці, стала популярною тематикою для історичних студій. Навіть українська історіографія, яка ще з радянських

часів була обмежена в дослідженнях історії країн Західної Європи, тим більше проблем безпеки, відзначається певними здобутками. Утім опубліковано небагато наукових студій, в яких представлено компаративний аналіз регіональної політики відразу трьох держав в їх взаємодії, взаємозалежності та водночас конкуренції, тим більше з проекцією на сучасні процеси міжнародних відносин і міжнародне становище України. Серед них виокремимо узагальнюючі праці зарубіжних авторів З. Бжезінського [1], Т. Сейла [2], С. Лена [3], які мають для дослідження певне методологічне значення, українських фахівців О. Романової [4], А. Мартинова [5] і А. Грубінка [6] та їхню спільну монографію [7], в яких частково відображено вивчення вказаної проблематики насамперед у постбіполярний період. Відзначимо студії з історії європейської політики Лондона британістів Ч. Ґранта [8], Дж. Паркера і Дж. Блітца [9], В. Крушинського [10], Н. Яковенко [11], Л. Ямпольської [12]. Вивченню європейського напряму зовнішньої політики Франції присвятили увагу Л. Сімон [13], О. Шаповалова [14]; Німеччини — В. Ішинґер [15], А. Каракуц [16], С. Кондратюк [17], В. Кравченко [18] та ін. Варто врахувати напрацювання дослідників, в яких подано результати аналізу відносин між указаними державами на дво- та багатосторонньому рівнях (М. Гарріс [19], Б. Ґоміс [20], А. Грубінко [21], А. Тюшка [22] та ін.). Відзначаємо відсутність наукових публікацій із проблематики європейської політики Великої Британії, Франції й Німеччини в контексті російсько-української війни.

Аналіз історичного розвитку міжнародних відносин в Європі новітнього періоду варто починати з урахування визначальної обставини — європейська регіональна політика за своєю природою і структурою відображала спробу узгодити й поєднати складний конгломерат інтересів її суб'єктів (держав-членів, спільних інституцій, політичних та економічних груп впливу). Попри напозір надзвичайну ефективність і злагодженість у досягненні єдності намірів та дій колективного Заходу, ця його єдність давалася непросто. Складний, інколи навіть скандальний процес узгодження інтересів євроатлантичних партнерів хоча й залишався переважно за кулісами публічної політики, але став невід'ємним елементом формування та функціонування розгалужених союзницьких форумів й інституцій. Три згадані держави з огляду на геополітичні характеристики, своєрідні традиції зовнішньої політики, міжнародний вплив, дипломатичні, економічні, військові можливості утвердилися як визнані головні суб'єкти європейської політики, авторитетні учасники міжнародних відносин, «великі держави» в новітній світосистемі. Вони єдині в Європі сприймаються як глобальні гравці [3, С. 6]. До виходу Великої Британії з ЄС їхня позиція й рівень взаємодії історично були визначальними суб'єктами політичної інтеграції та міжнародного впливу цього об'єднання.

Сучасний статус, місце, роль згаданих держав у системі міжнародних відносин мають витоки на завершальному етапі Другої світової війни та повоєнного геополітичного світоустрою. Так, у червні 1944 р. співробітники британського МЗС у відповідь на пропозиції міністра закордонних справ Бельгії в еміграції П.-А. Спаака щодо створення «європейського співтовариства» роз-

робили меморандум-проєкт регіонального об'єднання держав із метою запобігання можливій новій німецькій агресії [6, С. 110]. Однак прем'єр-міністр В. Черчилль був проти такого союзу під проводом Великої Британії з огляду на її статус світової держави. Водночас Штаб післявоєнного планування в листопаді 1944 р. оприлюднив висновок, що в умовах зміни міжнародної ситуації (початок «холодної війни») Британії важливо отримати потужних союзників через створення Західноєвропейської групи безпеки, яка мала складатися з Франції, держав Бенілюксу та Скандинавії, а згодом і Німеччини. Така організація була покликана тісно співпрацювати зі Співдружністю націй і США з метою протистояння впливу СРСР на Західну Європу [23, С. 20]. Ці та інші ідеї військово-політичної інтеграції засвідчують, що єдиного проєкту стратегії європейської політики на той час ще не було.

По війні спільною рисою для всіх трьох держав стала втрата позицій у першому ряду світової політики й відкочування до рівня держав другого рангу. В основі їх зовнішньої політики перебувало прагнення віднайти своє місце в нових геополітичних умовах з амбіціями досягнення лідерських позицій у регіональній політиці й безпеці. На ендогенному рівні ці пошуки супроводжувалися системою взаємодії за схемою суперництво — кооперація за інтересами. При цьому якщо в економічній сфері вона була більш тісна і стабільна між Францією та Західною Німеччиною (ФРН), то у політиці безпеки — між Францією й Великобританією. Водночас у питаннях збереження стратегічного впливу НАТО і США в Європі, з економічних та загальнополітичних питань євроінтеграції часто більш стійким і стабільним було британсько-німецьке партнерство.

Моральний тягар призвідника світової війни, втрата державної єдності, обмеження зовнішньої політики й оборони внутрішнім законодавством та контролем західних союзників зробили неможливим перетворення Західної Німеччини на провідного політичного гравця в Європі. До 1990 р. пріоритетом європейської політики ФРН було досягнення національної єдності в умовах єдиної Європи [17, С. 7]. Активне залучення до євроінтеграції стало логічним наслідком післявоєнного обмеження ФРН діяти на міжнародній арені лише через міжнародні організації. Тому в основі зовнішньополітичної стратегії держави перебувала концепція багатостороннього «подвійного включення», яка передбачала поєднання партнерства з США і членства в НАТО з максимальним залученням до процесів євроінтеграції. В тандемі з Францією, визнавши її першість у регіональній політиці, ФРН через провідні позиції в економічній інтеграції отримала можливість відновлювати міжнародний вплив.

Головні ролі у формуванні нової архітектури європейської безпеки відігравали Франція й Велика Британія. Обидві держави були природними партнерами у сфері безпеки, співмірні за своїми оборонним ресурсами та політичним впливом, утім їхні стратегічні підходи до європейської інтеграції мали суттєві відмінності. Франція пропонувала створення об'єднання держав Західної Європи на основі самостійності від США. Великобританія, пов'язана із заокеанським партнером «особливими відносинами», розвивала свої вій-

ські можливості у системі НАТО, знехтувавши пропозиціями Франції про розвиток ядерної співпраці. В результаті виник вакуум лідерства у формуванні європейської системи безпеки, який швидко заповнили США. Французько-німецький Єлисейський договір 1963 р. заклав підвалини гегемонії цього тандему у сфері зовнішньої політики й безпеки на регіональному рівні. Це стало однією з причин активізації зусиль Лондона з набуття членства в Європейському Співтоваристві, поява в якому Великої Британії перекреслила сподівання на французько-німецьке домінування у Західній Європі.

В основу особливої позиції Франції щодо розбудови європейської безпеки лягла концепція ґоллізму, наріжним каменем якої була мультилатералістська ідея «Європи — третьої сили» у системі біполярного світоустрою. Політика Ш. де Ґолля передбачала рівноправність американської та європейської складових НАТО. Накладення дворазового вето на вступ Великої Британії в ЄЕС, вихід Франції з військових структур НАТО в 1966 р. стали прямим наслідком боротьби за стратегію автономізації європейських структур безпеки та оборони (концепція «Європи-потуги»). Водночас Париж і Лондон поєднували схожі підходи до формування структури європейського об'єднання — заперечення федералізму й міждержавна співпраця. Це відрізняло їх від позицій інших держав ЄЕС, зокрема Німеччини.

«Політика розрядки» 1980-х рр. активізувала інтерес урядів Великої Британії та Франції до проєктів регіональної безпеки. Британія через обмежену реанімацію Західноєвропейського союзу (ЗЄС) прагнула переконати США у спроможності Західної Європи забезпечити дієвий внесок у гарантування власної безпеки. Франція розглядала відродження цієї організації як тимчасовий захід на шляху створення європейських оборонних ресурсів за рамками НАТО. Однак спротив уряду М. Тетчер став одним із факторів компромісу. Тому вирішальне значення для промоції ідеї автономної європейської безпеки й оборони відіграла французько-німецька військово-політична співпраця. У червні 1985 р. Г. Коль і Ф. Міттеран висунули спільний проєкт договору про Європейський Союз, який передбачав проведення узгодженої зовнішньої та оборонної політики. В умовах руйнування міжнародного біполярного світоустрою об'єднання Німеччини спричинило істотне перегрупування політичного впливу в Європі. Стримано-негативна реакція Франції й Великобританії на цей процес виявила збереження першості державних інтересів у міжнародних відносинах у дусі «Realpolitik». У Парижі та Лондоні остерігалися значного посилення Німеччини [24]. Тому вирішальною стала підтримка об'єднання у Вашинґтоні. За наполяганням Лондона, в договорі було передбачено, що політика ЄС не повинна перешкоджати виконанню зобов'язань членами НАТО. Так було досягнуто концептуального компромісу між «європеїстами» й «атлантистами».

Помірковано-консервативні позиції Великої Британії щодо євроінтеграції посилили претензії Франції на лідерство в Європі, за умови тісного партнерства з Німеччиною. ФРН могла запропонувати дієву участь у політичній та економічній інтеграції. З огляду на історико-ментальні стереотипи й об-

межений територіально-оборонний характер військ ця держава претендувала насамперед на роль «цивільної потуги» [17, С. 64]. В період «холодної війни» ФРН мала найбільшу армію серед держав НАТО, але її Конституція дозволяла використовувати власні війська лише для оборони. Після об'єднання Німеччина позбулася зовнішньополітичних обмежень у рамках «політики нормалізації». Бундесвер має право розгортати діяльність своїх підрозділів за кордоном. Уперше це відбулося під час миротворчої місії в Боснії, а першу після Другої світової війни повноцінну бойову операцію німецькі війська провели у складі міжнародної коаліції держав НАТО в Югославії в 1999 р.

ФРН зайняла своєрідну проміжну позицію щодо побудови європейської системи безпеки. Вона випливає зі згаданого дуалізму зовнішньополітичних пріоритетів і мультилатералізму, передбачає активну участь у розбудові військово-політичної складової ЄС та європейського «стовпа» НАТО, акцентуючи увагу на пріоритеті атлантичних гарантій. Берлін задовольняв наявний статус-кво в регіоні, за якого спільна політика безпеки та оборони Євросоюзу покликана доповнювати Північноатлантичний альянс. На території країни продовжували перебувати (хоч і у значно обмеженій кількості) американські та британські війська. Берлін зазвичай показово намагався займати позицію «в тіні» французько-британських політичних і безпекових ініціатив. Тому С. Лен охарактеризував Німеччину як «неохочого лідера ЄС» у сфері зовнішньої політики й безпеки [3, С. 3]. Однак такий умовний розподіл ролей у сучасних обставинах дедалі більше втрачав сенс. Послаблення міжнародного впливу Франції, відхід Великої Британії в регіональну ізоляцію і зрештою вихід з ЄС, активізація зовнішньої політики Німеччини в період урядів А. Меркель (2005—2021 рр.) вивели країну на лідерські позиції в об'єднанні.

Суперечки щодо війни проти Іраку у 2003 р. призвели до визначення пріоритетним для Берліна французько-німецького альянсу у сфері безпеки й тактичної переваги європейського вектора перед трансатлантичним. Головні міжнародні інтереси держави в Європі реалізувалися в рамках зовнішньої політики ЄС. Ідеться про поширення німецького впливу у Центрально-Східній Європі, на Балканах і пострадянському просторі через європейську політику сусідства та програму «Східне партнерство». У грудні 2010 р. проголошено активізацію військової складової неофіційного міждержавного співробітництва Німеччини, Франції й Польщі, відомого як «Ваймарський трикутник» і започаткованого ще 1991 р. Водночас доводиться констатувати, що Великобританія аж до 2022 р. не спромоглася створити жодної схожої за змістом багатосторонньої регіональної системи міждержавної кооперації, яка працювала б насамперед на зміцнення її позицій у регіональній політиці.

Німеччина відігравала провідну роль у зовнішній політиці ЄС щодо Росії. Берлін у періоди урядів соціал-демократа Ґ. Шредера (1998—2005 рр.) та християнської демократки А. Меркель (2005—2021 рр.) відповідно до своїх геополітичних й економічних інтересів займав активну позицію у співпраці з Москвою, що, як виявилося, працювала на посилення російського мілітариз-

му. Своєрідним символом цієї тісної міждержавної співпраці стали російсько-німецькі проєкти «Північний потік-1» і «Північний потік-2», які німецька сторона відмовлялася зупинити навіть під тиском міжнародної спільноти в роки прямої воєнної агресії Росії проти України. Водночас із 2014 р., насамперед з огляду на позицію США, урядові А. Меркель довелося стати на шлях запровадження обмежених антиросійських санкцій, що мали символічний характер і радше демонстрували формальну підтримку офіційного Києва, ніж сприяли реальному стримуванню російської агресії.

Для Франції розпад системи біполярного протистояння мав переважно негативні наслідки. Парижу довелося переорієнтувати зовнішню політику від усталеної системи відносно незалежного функціонування в рамках біполярної системи координат і лідерства в євроінтеграції до пошуків нового статусу в нових геополітичних умовах. У Франції розглядають Європу як спосіб повернути свою колишню велич. Причому йдеться про Європу у широкому розумінні, включно з Росією. Глобальне мислення та всеохопна міжнародна стратегія загалом відображають історичне прагнення французів до лідерства [18, С. 164]. Наявність ядерних й інших видів озброєнь за умови різко вираженої проатлантичної позиції Великої Британії та військово-політичних обмежень ФРН зробили Францію природним потенційним лідером європейської інтеграції у сфері безпеки й оборони. Її керівництву довелося примиритися з продовженням домінування Північноатлантичного альянсу у системі європейської безпеки та неухильним зменшенням власного впливу на міжнародні процеси. У квітні 2009 р. уряд країни оголосив про повне повернення до військових структур НАТО. Така зміна безпекової стратегії Франції відобразила прагнення «європеїзувати Альянс» в умовах слабкості військово-політичних механізмів Євросоюзу. Хоча головне завдання її регіональної політики — розбудова автономної європейської системи безпеки — залишилося незмінним.

У Великій Британії лейбористський уряд Т. Блера поставив собі завдання уникнути другорядних ролей при розробці політики ЄС у сфері безпеки, а тому пішов на певні поступки. Французько-британська декларація, підписана у Сен-Мало 3 грудня 1998 р., зафіксувала довгоочікуване примирення інтересів «європеїстів» та «атлантистів» із питань європейської безпеки. Обидві держави в умовах посилення ФРН і зацікавлення США в передачі частини неосновних функцій із гарантування безпеки Європи самим європейцям пішли на прагматичний компроміс, причому в обхід інституцій ЄС. У Форін-офіс назвали Францію «найважливішим союзником Великої Британії в Європі» [1]. Обидві країни були головними фінансовими донорами спільної політики безпеки та оборони, адже разом забезпечували близько 2/3 її оборонного бюджету ЄС [25].

Зовнішньополітична стратегія Великої Британії в постбіполярний період зазнала найменших змін. В європейській політиці королівства можемо стверджувати лише про зміну тактичних підходів. У Лондоні ніколи не розглядали

[1] Відділ державного архіву МЗС України. Ф. 8. Оп. 107. Спр. № 142. Арк. 140.

участь в євроінтеграції як пріоритет зовнішньої політики й головну можливість гарантування свого міжнародного впливу. Британську стратегію участі в євроінтеграції можна означити словами М. Тетчер: «Європейський Союз потребує нас більше, ніж ми потребуємо його» [26, С. 428]. Керівництво країни, віддавши ініціативу у формуванні механізмів євроінтеграції французько-німецькому тандему, обрало стратегію стримування амбіцій партнерів по ЄС, діючи на випередження. Однак об'єктивна необхідність компромісу з партнерами і зміна правлячої партії на більш прихильних до євроінтеграції лейбористів призвели до пом'якшення британської позиції. Двосторонні міждержавні домовленості у Сен-Мало 1998 р. свідчили про зближення поглядів Лондона й Парижа — лідерів Європи у військовій сфері, ядерних держав, які єдині на континенті володіли здатністю здійснювати воєнні операції за його межами.

Утім успіх британсько-французьких військових ініціатив не став наслідком кардинальних змін у стратегічних підходах сторін до розвитку регіональної безпеки. У Лондоні й надалі бачили у США незмінного гаранта європейської безпеки, а спільну політику безпеки та оборони ЄС — додатковим елементом у системі трансатлантичної співпраці. На думку О. Романової, намагання уряду лейбористів вивести відносини зі США на новий рівень стало наслідком ослаблення позицій Великобританії у боротьбі з Францією й Німеччиною за лідерство в Європі [4, С. 67]. Зрештою у британських євроскептичних політичних колах зберігався погляд на євроінтеграцію як на «французьку ідею» [26].

Іракська криза виявила неготовність і нездатність авангарду ЄС узяти на себе відповідальність за втілення проєкту європейської політичної та оборонної спільноти [27, С. 179]. Водночас вона продемонструвала необхідність постійної комунікації на рівні держав «великої трійки». У процесі розробки Конституційного договору ЄС вони взяли курс на зближення позицій із метою посилення свого міжнародного впливу. Британський уряд у 2002 р. виступив ініціатором створення Ради безпеки Євросоюзу за участю трьох держав, яка мала стати керівним органом об'єднання між засіданнями Європейської ради та обмежити владу Єврокомісії. Однак в ЄС відкинули ці ідеї, що мали мету закріпити домінування «великих держав» після розширення Євросоюзу.

Реакційна європейська політика наступного уряду консерватора Д. Кемерона внесла додаткові проблеми в розвиток зовнішньої й безпекової політики ЄС. У Лондоні обрали стратегію повернення до двостороннього формату військово-політичної співпраці, підтриману в Парижі. 2 листопада 2010 р. підписано серію договорів і декларацію про співпрацю у сфері безпеки й оборони. Єврооптимісти покладали на британсько-французькі домовленості надію як на потенційну основу для виведення автономної європейської військової кооперації на якісно новий рівень. Однак зміст договорів не передбачав зосередження сторін на проблемах європейської військової автономії. В Лондоні ставили завдання через альянс із Парижем зберегти провідні позиції у системі європейської зовнішньої політики й безпеки в умовах початку виходу з ЄС. Антиєвропейська політика Д. Кемерона стимулювала пошуки американцями

союзників в Європі за рамками американсько-британських відносин. Таким союзником могла стати насамперед Франція часів лояльного до Вашинґтона президента Н. Саркозі. Тому британський уряд прагнув зреагувати на випередження й упередити небажану для себе коаліцію.

Однак розходження сторін у поглядах на розвиток військово-політичної організації ЄС, її взаємин із НАТО і США залишилися неподоланими. Наприклад, під час міжнародної воєнної кампанії в Лівії 2010 р. британський уряд наклав вето на французькі пропозиції про передачу силам ЄС можливості здійснювати оперативні дії, надавши перевагу силам НАТО. Французько-британська військово-політична кооперація за своїм рівнем і стратегічним значенням не могла замінити її відносин зі США.

Взаємини з Німеччиною Велика Британія традиційно використовувала для стримування французьких амбіцій. Сторони розвинули тісні контакти у сфері військово-технічної кооперації, євроатлантичного співробітництва, відігравали активну роль у налагодженні відносин Західної Європи зі США. Однак постійно давалося взнаки суперництво за першість в європейській політиці. Двосторонні суперечності наочно проявились у конфліктній ситуації навколо призначення першого в історії президента Європейської ради 2009 р. Амбіційні плани Т. Блера посісти цю посаду наразилися на спротив із боку А. Меркель, яка мала тут особисті антипатії.

Початок агресії Росії проти України у 2014 р. став знаковим для функціонування постбіполярної системи європейської безпеки, показавши як старі, так і нові тенденції в європейській політиці. В умовах ескалації перманентного дипломатичного, культурно-ідеологічного, економічного, військово-політичного протистояння на Європейському континенті та на просторах євроатлантичного співробітництва, що безпосередньо пов'язане з початком російсько-українського протистояння у 2014 р., європейська система безпеки, як і система міжнародних відносин загалом, увійшла в період різкого загострення латентної кризи. Воєнна агресія проти України засвідчила, що стратегія європейської безпеки останніх двох десятиліть вичерпала себе. Європейський Союз не зміг і не захотів сформувати військові можливості для гарантування та оборони своїх міжнародних інтересів, провалив «політику східного партнерства» внаслідок її стратегічної обмеженості та відсутності оборонної компоненти.

Протистояння потужних геополітичних гравців — ключових суб'єктів системи європейської безпеки (з одного боку — США, НАТО, ЄС; з іншого — Росії) вже не вперше за період постбіполярного світоустрою виявило невирішені та часто замовчувані проблеми і прорахунки в політиці західних демократій. Серед них — невизначеність подальшого розвитку системи євроатлантичних відносин, можливостей ЄС у його перманентних потугах досягти консенсусу політик суб'єктів інтеграції і здатності виступати єдиним центром міжнародної політики. Спроба анексії Криму в березні 2014 р. та захоплення проросійськими силами за прямої участі Кремля частини українського Донбасу були сприйняті з осудом міжнародною спільнотою, але не вплинули на дії агресора. Європа і США

виявили неготовність до розвитку конфлікту на сході Європи, тому тривалий час спостерігалася відсутність адекватної стратегії західних структур щодо посилення монопольних енергетичних і військово-політичних ресурсів Росії, що мало наслідком її неприховано агресивну зовнішню політику та нехтування базовими нормами міжнародного права. Виникла реальна загроза повернення до протистояння періоду «холодної війни». Період 2014 — початку 2022 рр., який у глобальному плані відзначався активізацією процесу формування поліцентричного світоустрою, був позначений поступовим переосмисленням провідними державами Європи своїх зовнішньополітичних стратегій у нових геополітичних умовах. На той час ішлося радше про адаптацію, ніж трансформацію.

Саме НАТО у поточних умовах є єдиним можливим дієвим союзником України у справі оборони від російського нападу. Чітка позиція США, Великобританії, Канади, країн Балтії, ряду інших держав із перших днів конфлікту, їхня дипломатична, військово-технічна, розвідувальна, гуманітарна допомога стали вирішальним стимулом для поступового формування адекватної позиції та конкретних дій країн та інституцій Європи в умовах наростання російської агресії. Водночас жоден із партнерів України не поспішав передавати наступальне озброєння в надії на деескалацію конфлікту. До повномасштабної війни в Європі виявилися неготовими. Більше того, навіть за наявних загроз євроатлантичній безпеці ЄС і НАТО не надали нашій державі чіткі перспективи членства, що значною мірою також зумовлено компромісом із геополітичними інтересами Москви, котра завжди сприймала можливий вступ України до ЄС як крок для її подальшого неминучого членства в Північноатлантичному альянсі.

Події навколо України фактично призвели до чергового розколу серед держав ЄС, на цей раз за ступенем лояльності до політики Росії. На рівні інституцій, зокрема ухвалення рішень Європейської ради, Євросоюз формально діяв одностайно. Наприклад, запроваджував санкції проти Росії. У червні 2015 р. Європейський парламент проголосував резолюцію, за якою Росія втратила статус стратегічного партнера ЄС. Однак де-факто основну роль відіграли провідні держави-члени, насамперед Франція й Німеччина. Участь їхніх лідерів у «нормандському форматі» переговорів щодо врегулювання конфлікту засвідчила фактичну передачу ЄС своїх зовнішньополітичних функцій на міждержавний рівень і чергове визнання французько-німецького тандему рушієм зовнішньої та безпекової політики Європейського Союзу.

Із перших днів захоплення російськими військами Кримського півострова Велика Британія рішуче засудила такі дії та підтримала ініціативу про виключення РФ із «Великої вісімки». Офіційний Лондон виступив одним з ініціаторів санкцій ЄС, одним із перших висловив готовність надати фінансову та військово-технічну допомогу Україні, однозначно підтримав угоду про асоціацію з ЄС. Британський уряд відіграв важливу роль у переконуванні інших держав-членів, зокрема Німеччини, щодо необхідності економічного тиску на Росію. Однак ізоляціоністська політика уряду Д. Кемерона на європейському напрямі зовнішньої політики засвідчила втрату реальних можливостей очолити інтеграційний про-

цес у сфері зовнішньої політики й безпеки в умовах загальної кризи Євросоюзу. При цьому дедалі більший вплив у рамках спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС отримувала Німеччина. Свідченням цього стала відсутність представника Великобританії на переговорах у «нормандському форматі».

Одним із центральних чинників міжнародної напруги й послаблення міжнародних позицій ЄС став запуск процесу виходу з його складу Великої Британії. Судячи з активної міжнародної політики ФРН, Берлін в умовах наростання європейської самоізоляції Лондона був готовий посісти позиції лідера зовнішньої політики та політики безпеки Євросоюзу. Берлін підтримав європейську інтеграцію у сфері безпеки й формування європейської армії в перспективі. Наприкінці 2016 р., в умовах непевності міжнародного курсу новообраного президента США Д. Трампа, в європейських дипломатичних колах із подачі керівництва ФРН укотре заговорили про необхідність створення союзу безпеки та оборони з об'єднаними європейськими збройними силами.

Не показав шляхів вирішення проблеми досягнення європейської єдності й новий французько-німецький договір про співробітництво та інтеграцію від 22 січня 2019 р., підписаний у символічному для історії обох країн м. Аахен як доповнення до Єлисейського договору про співробітництво 1963 р. Значна частина документа присвячена саме питанням зовнішньої політики та оборони [28]. Водночас договір не позбавлений декларативності. У тексті відсутня конкретика щодо шляхів зміцнення зовнішньої політики ЄС. Немає визначених пропозицій щодо посилення інтеграційних інституцій, окрім контактів посольств і консульств. Прямо не йдеться про французьку ініціативу щодо створення єдиної європейської армії, яку до того публічно підтримала А. Меркель. Очевидно, сторони вчергове вирішили не дратувати партнерів по НАТО (насамперед США). Серед напрямів зовнішньої політики ЄС, які збираються розвивати підписанти, згаданий лише африканський. У пріоритетах зовнішньої політики обох держав немає Східної Європи, котра перебуває безпосередньо під прицілом російської агресії. Про необхідність спільного протистояння загрозам європейської безпеки в договорі теж нічого не сказано.

Між Францією й Німеччиною наявні відмінності у ставленні до розширення ЄС, політичної форми об'єднання та рівня повноважень євроінституцій. Якщо Париж відстоює конфедеративний устрій союзу зі збереженням основних повноважень за державами, ставиться негативно до його розширення й надмірного посилення наднаціональних інституцій, то Берлін більш схильний до федералізації, сильних інституцій, виважено та позитивно ставиться до розширення інтеграції на Західні Балкани. В німецькій столиці виступають за відхід від принципу одностайності ухвалення рішень, який гальмує прогрес у розвитку зовнішньої й безпекової політики ЄС. Натомість у Парижі наполягають на його збереженні. Ці та інші приклади засвідчують, що міцність французько-німецького тандему євроінтеграції не варто абсолютизувати.

Між Францією, Німеччиною та Великою Британією продовжувалася історична конкуренція за сфери впливу в Європі через намагання поширити свій

вплив на так звані малі країни ЄС, на нові держави-члени й сусідів. Німеччина активно та цілеспрямовано намагалася розширити традиційний вплив на регіон Центрально-Східної Європи, пострадянський простір. Натомість Франція зоною свого стратегічного впливу завжди вважала Середземномор'я, формуючи там під егідою Європейського Союзу багатосторонні структури за власного лідерства. При цьому керівництво Британії втрачало значну частку свого впливу у Східній Європі. Діючи суперечливо, Лондон змарнував лідерські можливості у сфері зовнішньої й безпекової політики ЄС, сподіваючись на традиційні «особливі відносини» зі США та залишки впливу за межами Європи.

В умовах агресії Росії проти України при досягненні єдності позиції щодо дій Москви на рівні західних об'єднань держави «великої трійки» проявляють різну мотивацію. Франція й Німеччина, суспільство та еліта яких не досягли єдності у ставленні до російського чинника, зайняли провідні позиції в дипломатичному врегулюванні конфлікту на рівні так званої «Нормандської четвірки». Цей факт зумовлений особливим політико-економічним інтересом цих держав у співпраці з Росією та засвідчив їхнє лідерство у східноєвропейській політиці ЄС. Насамперед ідеться про ФРН, яка вважає регіон сферою своїх інтересів. Велика Британія за підсумками брекситу очікувано зробила ставку на роль головного союзника США в Європі та провідні позиції в НАТО, що обмежило її вплив і поле для політичних маневрів. Водночас формат французько-німецького посередництва виявився провальним. Загравання з Кремлем не лише не запобігло широкомасштабному вторгненню в Україну, але й підігріло загарбницькі наміри путінського режиму, спонсорованого валютними вливаннями з проданих в Європі газу й нафти. Тут знову негативну роль відіграла відсутність єдиного бачення розвитку європейської політики безпеки. Франція і ФРН залишилися на власних геополітичних позиціях, а використання сильних росієфільських позицій у суспільствах обох держав мало свій специфічний національний колорит. Не допоміг навіть брексіт. Як виявилося, вихід Британії з ЄС може не лише сприяти єдності учасників інтеграції в їх прагненні побудувати спільний європейський оборонний проект, але й роз'єднати їх через власні амбіції та стремління до індивідуального лідерства.

Відновлення «східної загрози» в Європі виявилося найбільш вигідним Лондону з огляду на відповідність його традиційним міжнародним інтересам: відбувається часткова європейська реорієнтація НАТО і США; увага європейців зміщується з проблем розвитку військово-політичних можливостей ЄС до традиційних і давно сформованих атлантичних структур безпеки. В обставинах недостатньо прогнозованої політики американського керівництва щодо збереження подальшого домінування США у системі європейської безпеки Велика Британія отримала можливість реалізувати власні лідерські амбіції в Європі у військово-політичній сфері через атлантичні структури. З 2017 р., відколи країна очолила командування 3-тисячним багатонаціональним контингентом об'єднаних сил підвищеної готовності НАТО, новостворену міжнародну бойову групу оперативних сил в Естонії й бере участь в аналогічній

групі під керівництвом США в Польщі, Британія перебуває в авангарді процесу посилення присутності НАТО в регіоні Центрально-Східної Європи.

Широкомасштабне вторгнення російських військ в Україну 24 лютого 2022 р. без перебільшення стало вододілом нової ери у системі міжнародних відносин. Європа і світ отримали найбільшу війну з часів Другої світової. Ціною безглуздих імперських амбіцій групи злочинців у Кремлі та охопленого ксенофобією російського суспільства стало відверте й зухвале руйнування основ системи міжнародного права, загальнолюдських цінностей. Міжнародна спільнота вийде з цього конфлікту в оновленому форматі. Однак залишається відкритим питання, наскільки стабільним й ефективним буде цей формат, який уже зараз ґрунтується на появі нового глобального протистояння — США (ширше: колективний Захід та його союзники) і Китай зі своїми сателітами, до яких належить й ослаблена війною, але поки що не переможена Росія.

Країни Європи постали перед чітким екзистенційним вибором, який мав по суті значення самозбереження — подолати тривалу амбівалентність власної міжнародної лінії й рішуче відмовитися від співпраці з агресором чи намагатися надалі зберігати видимість протистояння російській загрозі на догоду короткостроковим інтересам у стилі «business as usual». Перемогла перша стратегія. Західні демократії так чи інакше еволюціонували від засудження агресії і прагнення якнайшвидше відшукати шляхи примирення, надання Україні гуманітарної допомоги та обмеженого «нелетального озброєння», що спостерігалося ще від 2014 р., до передачі нашій державі важкої зброї для захисту своєї суверенної території і проголошення принципу «підтримка скільки треба». Ще рік тому ніхто не міг уявити, що традиційно росієфільські Франція чи Італія, або ж прагматична Німеччина надаватимуть Україні системи ППО, артилерію, бронетехніку, навіть розглядатимуть можливість передачі бойової авіації. Як виявилося, тотальну залежність провідної європейської економіки від російського газу можна цілком успішно подолати лише за пів року. Вдалося організувати навіть скоординовану реакцію ЄС, у рамках якого прийнято колективну програму виробництва озброєнь для потреб України.

Якщо політикум Великої Британії відразу був готовим до всебічної підтримки України та рішучого протистояння російській агресії всіма можливими засобами, то політичним елітам Франції і ФРН знадобився певний перехідний період. Відбувся злам стереотипів та доволі болісна відмова від усталених, формованих десятиліттями пріоритетів відносин із Росією. Показовою стала ситуація з відмовою уряду ФРН від проекту «Північний потік-2». Найбільший прорив у сфері безпеки, який об'єктивно можна назвати безпековою революцією, зробила саме Німеччина, котра відмовилася від понад півстолітньої концепції пацифізму як фундаменту національної зовнішньої і військової політики. Відтак у травні 2023 р. ФРН увійшла до трійки лідерів із надання озброєнь Україні (поряд зі США та Великобританією). У Франції зазнала рішучого перегляду й ґоллістська концепція «великої Європи». У цій країні також відбуваються засадничі зміни у суспільному сприйнятті Росії та всього російського. Зроблено

дієві кроки для подолання засилля російського капіталу, енергоресурсів, впливу лобістських груп, функціонування розгалуженої мережі зовнішньої розвідки як невід'ємного атрибуту путінського режиму. Знаковим стало прийняття Сенатом Французької Республіки резолюції від 17 травня 2023 р. про визнання Голодомору 1932—1933 рр. геноцидом українського народу.

Водночас постає головне питання: як такі зміни у філософії і стратегіях зовнішньої й безпекової політики ФРН та Франції будуть екстрапольовані на формування нової повоєнної системи міжнародних відносин і нової системи європейської безпеки як її складової? Відповідь на нього вимагає пошуку відповідей на два не менш важливих і складних питання другого порядку. По-перше, яке місце України у системі безпеки майбутньої Європи та чи готові провідні союзники до її швидкого прийняття в НАТО? По-друге, яка стратегія безпеки буде обрана щодо повоєнної Росії? Відповіді на них вже сьогодні є каталізатором готовності держав європейської «великої трійки» (й не тільки) формувати нову історичну реальність у міжнародній політиці XXI ст.

Доводиться констатувати, що ціннісний прорив у зовнішній політиці провідних західноєвропейських держав лише приховав, але не вирішив повністю проблеми відсутності стратегічної єдності в побудові нової європейської системи безпеки. Керівництво Франції традиційно намагається дотримуватися ґоллістських настанов, концепції «Європи-потуги» на догоду франціецентричним міжнародним амбіціям і говорити від імені Європи. У Парижі не полишають сподівань стати головним дипломатом-медіатором у процесі досягнення мирної угоди в російсько-українській війні та об'єднувачем Європи. Запропонована 2022 р. президентом Е. Макроном ідея створення Європейського політичного співтовариства як багатонаціонального майданчика для діалогу країн-членів ЄС, кандидатів на членство (в тому числі України) і третіх сторін із метою обговорення насамперед питань безпеки стала черговим аморфним проєктом європейського єднання без жодних зобов'язань, покликаним насамперед відволікти увагу від потреби подальшого розширення ЄС за рахунок Західних Балкан, України й Молдови, та є далеко не новою в історії євроінтеграції [29]. Завуальована ідея ймовірного приєднання до гіпотетичного співтовариства в перспективі постпутінської Росії прикриває традиційну концепцію «Європи від Лісабона до Владивостока», яка вже показала всю свою помилковість і трагічні наслідки від спроб її реалізації.

Спостерігаємо подальші спорадичні прагнення французької сторони переконати партнерів у необхідності розбудови «європейської системи оборони», автономної від НАТО. Водночас усім зрозуміло, що в умовах нагальності захисту від реальної російської загрози в режимі «тут і тепер» жодних інших механізмів гарантування колективної безпеки, окрім наявних у рамках альянсу, немає й не передбачається. Організація Північноатлантичного договору отримала «нове життя» через оновлений сенс функціонування та залишається найефективнішим у світі військово-політичним союзом, який жодного разу не зазнавав вторгнення на свою територію.

В умовах необхідності консолідації демократичного Заходу перед загрозами від Росії й нового конфлікту з Китаєм, що назріває, становлять загрозу єдності того ж Заходу озвучені Е. Макроном тези щодо необхідності досягнення більш незалежної і «стратегічно автономної» від США Європи та доцільності невтручання в політику Пекіна щодо Тайваню [30]. Така заява в дусі де Ґолля на другому терміні президентства Е. Макрона, зроблена після триденного візиту в Китай у квітні 2023 р., викликала широкий суспільний резонанс в Європі та США, адже підриває вплив консолідованої євроатлантичної спільноти у протистоянні спільним безпековим загрозам і точно не сприяє європейській єдності. Мрія про автономну Європу будь-що не виправдовує ціни її досягнення. Якщо США публічно не надали великого значення таким діям Е. Макрона і в Білому домі поспішили заявити про міцні союзницькі відносини з Францією, то в ЄС явно збентежені поведінкою її президента, котрий позиціонує себе як лідер об'єднання. Незабаром після Е. Макрона до Китаю прибула очільниця Єврокомісії Урсула фон дер Ляєн, візит котрої викликав значно менше пієтету в китайського уряду. Такі необачні дипломатичні кроки лідера Франції вкотре свідчать, що для «великих держав» інтереси регіонального лідерства завжди можна відкласти на другий план за умови отримання короткострокової вигоди в дусі «Realpolitik», що не сприяє втіленню ідеї сильної об'єднаної Європи, тим більше після зустрічі з її явним екзистенційним супротивником.

Російсько-українська війна завдала відчутного удару по геополітичних інтересах Німеччини, які полягали в поширенні свого впливу на Центрально-Східну Європу та Балкани під прикриттям тісного партнерства з Росією, пов'язаного насамперед із транспортуванням енергоносіїв. Політикум ФРН був змушений істотно переглянути свою зовнішньополітичну лінію, відмовитися від стратегії комплексного економічного партнерства з Москвою і зайняти позицію активного учасника західної коаліції на підтримку України. Однак у німецьких містах усе ще тривають мітинги певних політичних сил на підтримку замирення з РФ та з вимогою припинити постачання зброї нашій країні, а частина інтелектуалів і політиків так чи інакше підтримують такі гасла. Керівництво ФРН намагається також притримуватися традиційної в новітній історії цієї держави зовнішньополітичної лінії «подвійного залучення» — балансування між європейськими інтересами, прагнучи зберегти насамперед економічний вплив у Центрально-Східній Європі (нова форма впливу — будівництво заводів у різних країнах регіону з ремонту й удосконалення техніки для фронту в Україні), та вірність атлантичній системі безпеки, підтримуючи союзницькі відносини зі США. Така стратегія не дозволяє остаточно пристати на французьку ідею формування автономної «європейської армії», яку в умовах відкритого масштабного воєнного конфлікту на кордонах ЄС реалізувати об'єктивно неможливо.

Велика Британія також з огляду на війну Росії проти України отримала можливість реалізації своєї оновленої концепції глобального охоплення з проекцією на відновлення впливу в Європі, який зазнав послаблення внаслідок брекситу. Лондон прийняв на себе роль першого союзника офіційного Києва в

Європі, надавши на потреби України безпрецедентну військову підтримку. Британія повернулася в європейський геополітичний пасьянс, проголосивши спільно з Україною, Польщею й державами Балтії у січні 2022 р. формування нового комплексного міжнародного регіонального союзу, головне завдання якого сьогодні — підтримка оборони нашої країни і протистояння російській агресії [31]. Потенціал цього альянсу дозволяє залучення широкого кола країн Центрально-Східної Європи, Балкан і навіть Туреччини — учасників системи Балто-Чорноморського співробітництва, ініціативи «Тримор'я», «Люблінського трикутника», що за підтримки Великобританії і США може стати найбільш дієвим засобом стримування російського експансіонізму в Європі, посилити міжнародні позиції України, інтегрувати її у систему безпеки НАТО та ЄС.

* * *

Упродовж усієї історії європейської інтеграції кожна з трьох провідних держав Західної Європи своїм унікальним шляхом намагалася реалізувати лідерські амбіції в регіональній політиці, компенсувавши втрату глобального статусу. Саме у сфері європейської безпеки знайшли максимальний прояв концептуальні підходи до зовнішньої політики Франції, Німеччини, Великої Британії, що представляють відмінні парадигми — європоцентричну, євроатлантичну (проміжну) й атлантичну відповідно.

Втрата провідних позицій на міжнародній арені змусила три держави і три концепції зовнішньої політики шукати точки дотику та будувати якісно новий формат взаємовідносин. Упродовж усього шляху становлення політики безпеки Євросоюзу Франція й Німеччина виступали в ролі апологетів та ініціаторів реформ, а Великобританія — переважно як антагоністка інтеграції, що не виключало періодичної активізації співпраці згаданих країн. Почасти процес інституційно-функціонального забезпечення зовнішньої та безпекової політики ЄС зводився до пошуку компромісу, що зумовило його незавершеність, залежність від інтересів окремих держав і, як наслідок, недостатню ефективність.

Не став винятком період 2014—2022 рр. — час чергових кардинальних трансформацій у системі європейської безпеки й міжнародних відносин загалом. Між державами «великої трійки» проявлялися відмінності позицій щодо актуальних питань зовнішньої політики та європейської безпеки, насамперед щодо допомоги Україні у протистоянні російській агресії і стратегії відносин із керівництвом Росії в нових умовах загострення протистояння по лінії Росія — Захід.

Упродовж історії розвитку повоєнної регіональної системи безпеки Німеччина дотримувалася стратегії «конструктивної пасивності», а Франція та Велика Британія були надто залежними від свого національного суверенітету. При цьому їх глобальний вплив неухильно зменшувався. Кожна з держав мала свої мотиви як до обмеження, так і до розвитку зовнішньої політики й політики безпеки ЄС. Водночас усі три могли досягнути зростання впливу на міжнародні процеси лише у складі ширшого об'єднання. Вихід Британії з Євросоюзу ліквідував усталений регіональний баланс сил, що не задовольняє

насамперед Францію, яка опинилася перед реальністю посилення ФРН та необхідністю боротьби за лідерство. Відмінності в поглядах на євроінтеграцію політичних еліт трьох розглянутих держав не дали можливості їхнім елітам сформувати дієве безпекове ядро Європейського Союзу.

Російсько-українська війна спонукає до консолідації зусиль країн демократичного Заходу для протистояння головному безпековому виклику сьогодення — путінській Росії. Однак вона ж учергове унаочнила проблему збереження конфліктності взаємодії наявних парадигм європейської безпеки та залишає питання про можливість формування нової ефективної комплексної системи регіональної безпеки в короткостроковій перспективі без остаточної відповіді. Війна спонукала кожну державу трансформувати й адаптувати власні пріоритети зовнішньої політики до реалій сьогодення, але не відмовитися від власних національних амбіцій. Остаточного консенсусу з багатьох питань регіональної безпеки неможливо досягнути навіть на рівні французько-німецького «ядра» ЄС. Доволі неочікувано в найбільш вигідній позиції опинилася Велика Британія, яка, позбувшись рамок членства в Євросоюзі й наростивши вплив у НАТО, в умовах російської агресії стрімко відновила свої геополітичні позиції в Європі, в основі яких лежать союзницькі відносини з Україною.

REFERENCES / СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Bzhezinskyi, Z. Velyka shakhivnytsia: Amerykanska pershist ta yii heostratehichni imperatyvy. Kyiv: Fabula, 2019 [in Ukrainian].
[Бжезінський З. Велика шахівниця: Американська першість та її геостратегічні імперативи. Київ: Фабула, 2019. 288 с.].
2. Seil, T.E. Mitsnyi alians: Istoriia NATO y hlobalnoho pisliavoiennoho poriadku. Kharkiv: Fabula, 2023 [in Ukrainian].
[Сейл Т.Е. Міцний альянс: Історія НАТО й глобального післявоєнного порядку. Харків: Фабула, 2023. 368 с.].
3. Lehne, S. The Big Three in EU Foreign Policy / The Carnegie Papers. Washington, July 2012. 32 p.
4. Romanova, O.V. Foreign policy strategies of France, Germany and the Great Britain in the context of development and implementation of the CFSP of the EU: candidate diss. of the political sci. Odesa, 2008. URL: http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/2226 [in Ukrainian].
[Романова О.В. Зовнішньополітичні стратегії Франції, Німеччини і Великобританії у контексті розвитку й імплементації СЗБП ЄС: дис. ... канд. політ. наук. Одеса, 2008. 181 с. URL: http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/2226 (дата звернення: 10.02.2023)].
5. Martynov, A.Yu. Spilna zovnishnia ta oboronna polityka Yevropeiskoho Soiuzu (90-ti rr. XX st. — 10-ti rr. XXI st.): Pohliad z Ukrainy. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN, 2009 [in Ukrainian].
[Мартинов А.Ю. Спільна зовнішня та оборонна політика Європейського Союзу (90-ті рр. XX ст. — 10-ті рр. XXI ст.): Погляд з України. Київ: Інститут історії України НАН, 2009. 262 с.].
6. Hrubinko, A.V. Velyka Brytaniia v systemi yevropeiskoi zovnishnoi i bezpekovoi polityky (1990—2016 rr.). Ternopil, 2017 [in Ukrainian].
[Грубінко А.В. Велика Британія в системі європейської зовнішньої і безпекової політики (1990—2016 рр.). Тернопіль, 2017. 640 с.].

7. Hrubinko, A.V. & Martynov, A.Yu. Yevropeiskyi Soiuz pislia Brexit: prodovzhennia istorii. Ternopil, 2021 [in Ukrainian].
[Грубінко А.В., Мартинов А.Ю. Європейський Союз після Brexit: продовження історії. Тернопіль, 2021. 258 с.].
8. Grant, Ch. Can Britain lead in Europe? London, 2002. 90 p.
9. Parker, G. & Blitz, J. Cameron aims for pivotal European role. *The Financial Times*. 2010, November 1.
10. Krushynskyi, V.Yu. Brytanska Yevropa chy yevropeiska Brytaniia: Velykobrytaniia v yevropeiskykh intehratsiinykh protsesakh. Kyiv, 2003 [in Ukrainian].
[Крушинський В.Ю. Британська Європа чи європейська Британія: Великобританія в європейських інтеграційних процесах. Київ, 2003. 214 с.].
11. Yakovenko, N.L. Velyka Brytaniia v suchasnii systemi mizhnarodnykh vidnosyn: zaiavka na yevropeiske liderstvo. Kyiv: Naukovyi svit, 2003 [in Ukrainian].
[Яковенко Н.Л. Велика Британія в сучасній системі міжнародних відносин: заявка на європейське лідерство. Київ: Науковий світ, 2003. 227 с.].
12. Yampolska, L.M. Integration processes in Europe and Great Britain (1973—1997) (Extended abstract of Candidate's thesis). Kyiv, 2004 [in Ukrainian].
[Ямпольська Л.М. Інтеграційні процеси в Європі та Велика Британія (1973—1997 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук. Київ, 2004. 23 с.].
13. Simon, L. The 2013 French defence White Paper: do not write France off just yet. *European Geostrategy*. 1st May 2013. URL: http://www.europeangeostrategy.org/2013/05/2013-french-defence-white-paper-write-france-just-yet/ (дата звернення: 13.02.2023).
14. Shapovalova, A.I. The European Policy of France under Jacques Chirac Presidency (Extended abstract of Candidate's thesis). Kyiv, 2009 [in Ukrainian].
[Шаповалова О.І. Європейська політика Франції за президентства Жака Ширака: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2009. 22 с.].
15. Ischinger, W. Germanys foreign policy lacks big ideas. *The Guardian*. 2013, 29 November.
16. Karakuts, A.M. Zovnishnia polityka Nimechchyny naprykintsi 1980-kh — na pochatku 1990-kh rr. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu im. Petra Mohyly. Seriia: Istoriia*. 2010. 129 (116): 86-90 [in Ukrainian].
[Каракуц А.М. Зовнішня політика Німеччини наприкінці 1980-х — на початку 1990-х рр. *Наукові праці Чорноморського державного університету ім. Петра Могили. Серія: Історія*. 2010. Т. 129. Вип. 116. С. 86—90].
17. Kondratiuk, S.V. Yevropeiska polityka obiednanoi Nimechchyny. Kyiv, 2008 [in Ukrainian].
[Кондратюк С.В. Європейська політика об'єднаної Німеччини. Київ, 2008. 264 с.].
18. Kravchenko, V.V. The policy of France in the field of security and defense (1994—2008): dys. ... kand. ist. nauk: spets. 07.00.02. Donetsk, 2011. URL: https://mydisser.com/en/avtoref/view/12969.html [in Ukrainian].
[Кравченко В.В. Політика Франції в галузі безпеки та оборони (1994— 2008 рр.): дис. ... канд. іст. наук. Донецьк, 2011. 248 с. URL: https://mydisser.com/en/avtoref/view/12969.html (дата звернення: 14.02.2023)].
19. Harries, M. Britain and France as Nuclear Partners. Survival. February-March 2012. 54 (1): 7-30.
20. Gomis, B. The European implications of Franco-British defence cooperation. *European Geostrategy*. 2014. 11 February. URL: http://www.europeangeostrategy.org/2014/02/european-implications-franco-british-defence-cooperation/ (дата звернення: 15.02.2023).
21. Hrubinko, A.V. Vplyv brytano-frantsuzkoho viiskovo-politychnoho spivrobitnytstva na formuvannia i rozvytok spilnoi polityky bezpeky i oborony YeS. *Naukovyi visnyk Dyplomatychnoi akademii Ukrainy*. Kyiv: DEMID, 2010. 16: 139-149 [in Ukrainian].

[Грубінко А.В. Вплив британо-французького військово-політичного співробітництва на формування і розвиток спільної політики безпеки і оборони ЄС. *Науковий вісник Дипломатичної академії України.* Київ: ДЕМІД, 2010. Вип. 16. С. 139—149].
22. Tiushka, A.V. The Franco-German cooperation regime within the European Security and Defence Policy (Extended abstract of Candidate's thesis). Lviv, 2010. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/publ/REF-0000300536 [in Ukrainian].
[Тюшка А.В. Режим німецько-французької співпраці у Європейській політиці безпеки та оборони: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Львів, 2010. 17 с. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/publ/REF-0000300536 (дата звернення: 18.02.2023)].
23. Larres, K. Integrating Europe or Ending the Cold War? Churchill's post-war foreign policy. *Journal of European Integration History*. 1996. 2 (1): 15-50.
24. German unification: No. 10 memorandum of conversation (MT & President Mitterrand). Letter from Mr. Powell (no. 10) to Mr. Wall [WRL 020/1] Secret and Personal. 10 Downing Street, 20 January 1990. *Margaret Thatcher Foundation. Thatcher Archive (Cabinet Office).* URL: http://www.margaretthatcher.org/document/113883 (дата звернення: 18.02.2023).
25. Keohane, D. Europes new defence agency. London: Centre for European Reform. Policy briefing, 2004. 6 p.
26. Tetcher, M. Iskusstvo upravlenyia gosudarstvom: Strategii dlia meniaiushchegosia mira. Moscow, 2003 [in Russian].
[Тэтчер М. Искусство управления государством: Стратегии для меняющегося мира. Москва, 2003. 504 с.].
27. Zavoritnia, H. Pytannia politychnoho liderstva v yevropeiskii bezpekovii ta oboronnii politytsi. *Istoryko-politychni problemy suchasnoho svitu.* Chernivtsi: Ruta, 2006. 12-13: 177-182 [in Ukrainian].
[Заворітня Г. Питання політичного лідерства в європейській безпековій та оборонній політиці. *Історико-політичні проблеми сучасного світу.* Чернівці: Рута, 2006. Т. 12-13. С. 177—182].
28. Traité entre la République Française et la République Fédérale d'Allemagne sur la Coopération et l'Intégration franco-allemandes. *Elysee*. 22 Janvier 2019. URL: https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2019/01/08/ signature-nouveau-traite-franco-allemand-aix-la-chapelle (дата звернення: 15.02.2023) [in French].
29. Makron kazhe, shcho vstup Ukrainy do YeS mozhe zatiahnutysia na roky — proponuie stvoryty novu spilnotu. *Ukrinform*. 9 travnia 2022. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3479136-makron-kaze-so-vstup-ukraini-do-es-moze-zatagnutisa-na-roki-proponue-stvoriti-novu-spilnotu.html [in Ukrainian].
[Макрон каже, що вступ України до ЄС може затягнутися на роки — пропонує створити нову спільноту. *Укрінформ*. 9 травня 2022. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3479136-makron-kaze-so-vstup-ukraini-do-es-moze-zatagnutisa-na-roki-proponue-stvoriti-novu-spilnotu.html (дата звернення: 19.02.2023)].
30. Foreign Secretary Liz Truss speech to the Lowy Institute. *Foreign, Commonwealth & Development Office.* 21 January 2022. URL: https://www.gov.uk/government/speeches/foreign-secretarys-speech-to-the-lowy-institute (дата звернення: 24.02.2023).
31. Makron u Kytai, abo (Marni) Sproby pryborkaty drakona. *Lb.ua*. 10 kvitnia 2023. URL: https://lb.ua/world/2023/04/10/551532_makron_kitai_abo_marni_sprobi.html [in Ukrainian].
[Макрон у Китаї, або (Марні) Спроби приборкати дракона. *Lb.ua*. 10 квітня 2023. URL: https://lb.ua/world/2023/04/10/551532_makron_kitai_abo_marni_sprobi.html (дата звернення: 24.02.2023)].

Надійшла / Received 12.04.2023

Andrii HRUBINKO
Doctor of Historical Sciences (Dr. Hab. in History), Professor, Professor at Department of Theory of Law and Constitutionalism, West Ukrainian National University (Ternopil, Ukraine)
gav_tnpu@yahoo.com
https://orcid.org/0000-0002-4856-5831
Nataliia BUHLAI
Doctor of Historical Sciences (Dr. Hab. in History), Docent, Professor of History Department, V.O. Sukhomlynskyi Mykolaiv National University (Mykolaiv, Ukraine)
buglay@ukr.net
https://orcid.org/0000-0002-0674-4313

PARADIGMS OF EUROPEAN SECURITY IN THE FOREIGN POLICY OF FRANCE, GERMANY, AND GREAT BRITAIN (2014—2022)

The purpose is to investigate the peculiarities of the formation and implementation of the European regional security concepts of France, Germany, and Great Britain in their comparison in the historical context of the foreign policy of these states with an emphasis on the period 2014—2022. **The research methodology** was formed by the principles of historicism, systematicity and impartiality, general scientific methods of logic, comparative analysis, and special historical methods (historiographical analysis, historical-systemic, chronology, historical-genetic, retrospective analysis, comparative-historical). **The scientific novelty** lies in the study of the implementation history of the theoretical approaches of France, Germany, and Great Britain to the European regional security policy in the context of the history of their foreign policy in a comparative dimension. The transformation of three national paradigms of European security in the context of changes in the system of modern international relations in the conditions of the Russo-Ukrainian war, which actually began in 2014, was traced. Particular attention is paid to the influence of these paradigms on Ukraine's international position and changes in the system of international relations and European security. **Conclusions.** Throughout the entire history of European integration, each of the three leading states of Western Europe tried to realize leadership ambitions in regional politics in their own special way, compensating for the loss of global status. France, Germany, and Great Britain represent different paradigms of foreign policy — Eurocentric, Euro-Atlantic (intermediate), and Atlantic, respectively. Throughout the development of the EU's security policy, France and Germany played the role of apologists and initiators of reforms, while Great Britain played the role of an antagonist of integration. The process of forming the EU's foreign and security policy was reduced to the search for a compromise, which led to its incompleteness. Differences in views on the European integration of political elites did not allow the three states to form an effective regional security core without the participation of the United States. Even in the studied period of 2014—2022, marked by a sharp aggravation of the crisis of the European security system, differences between Great Britain, France and Germany remained insurmountable regarding the current problems of international relations. Current events related to Ukraine and the mechanisms of their resolution were no exception. Although the large-scale aggression of Russia against Ukraine in 2022 contributed to the consolidation of the views and approaches of the politicians of the vast majority of Western states regarding the need to review the system of regional policy and oppose Russian aggression, the Russo-Ukrainian war illustrates the problems of preserving the conflictual nature of the interaction of existing European security paradigms and leaves open the question of the possibility of forming a new, effective comprehensive system of regional security in the short term without a final answer.

Keywords: *European security, foreign policy, France, Germany, Great Britain, NATO, EU, Russo-Ukrainian war.*